

Rikosseuraamusalan koulutustilanne ja koulutuksen lisääminen (mahdollisuudet ja aikajänne); rikosseuraamusalan houkuttelevuus

Valvontahenkilöstön kelpoisuusvaatimukset ja nykyinen koulutus

Rikosseuraamuslaitoksesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa säädetään Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten kelpoisuusvaatimuksista. Asetuksen mukaan vartijan koulutusvaatimuksena on vankeinhoitoalan ammatillinen tutkinto. Tässä tapauksessa ammatillinen tutkinto tarkoittaa Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa (RSKK) järjestettävää *rikosseuraamusalan tutkintoa*. Vankeinhoidon ammatillisen tutkinnon myös soveltuva korkeakoulututkinto on antanut vuodesta 2010 alkaen kelpoisuuden vartijan virkaan. Korkeakoulututkinto ei kuitenkaan tuota rikosseuraamusalalla tarvittavaa erityisosaamista (Pajuoja, J. 2022,). Rikosseuraamustyöntekijän koulutusvaatimuksena on korkeakoulututkinto.

Rikosseuraamusalan tutkintoon johtavan koulutuksen tavoitteista, laajuudesta, rakenteesta ja muista koulutuksen perusteista säädetään valtioneuvoston asetuksella ja määrätään tarkemmin koulutuskeskuksen tutkintosäännössä. Asetuksen mukaan ammattiopintojen ja työssäoppimisen keskeisinä osaamistavoitteina ovat laillisuus ja eettisyys, kuntoutus ja ohjaus sekä turvallisuus ja valvonta (VN asetus Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta 8 §). Rikosseuraamusalan tutkinnon opetussuunnitelman tavoitteena on antaa valmiudet rangaistusten tavoitteelliseen, turvalliseen, vaikuttavaan sekä yksilön ihmisarvoa ja -oikeuksia kunnioittavaan täytäntöönpanoon.

Nykyinen keväällä 2022 uudistettu opetussuunnitelma vastaa hyvin kansainvälisiä valvontahenkilöstön koulutuksen sisältösuosituksia. Kansainvälisissä säännöissä vankilahenkilöstön valintaa ja koulutusta käsitellään muun muassa Euroopan neuvoston vankilasäännöissä, niitä täydentävässä Euroopan neuvoston CDPC-komitean suosituksessa ja Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöissä (Nelson Mandela -säännöt). Käytännössä keskeinen merkitys on Euroopan neuvoston vuonna 2006 hyväksytyillä vankilasäännöillä.

Rikosseuraamusalan tutkinnon laajuus on 90 opintopistettä. Koulutus kestää 16 kuukautta, josta lähijaksoja on noin 6 kuukautta ja työssäoppimista on 10 kuukautta. Lähijaksot toteutetaan Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa (RSKK) Vantaan Tikkurilassa. Rikosseuraamuslaitos vahvistaa vuosittain rikosseuraamusalan tutkintoon johtavan koulutuksen aloituspaikkojen määrän koulutuskeskuksen päällikön esityksestä.

Lakiperusteinen yhteistyö Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa käynnistettiin 2002 ja se on turvannut lain tavoitteena olevan jatkokoulutusväylän rikosseuraamusalan perustutkinnon suorittaneille. Rikosseuraamusalan ammattikorkeakoulutasoisten opintojen suunnittelusta ja toteuttamisesta ovat vastanneet RSKK ja Laurea yhdessä. Opetussuunnitelma uudistettiin viimeksi 2018 ns. kaksivaiheiseksi tutkinnoksi, mikä entistä paremmin varmistaa rikosseuraamusalanperus- ja jatko-opintojen opintojen yhteensopivuuden. Samassa yhteydessä vuonna 2020 AMK-koulutuksen aloituspaikkamäärää nostettiin 20:llä 60:een.

Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta annetun lain 28 §:n perusteella toteutettu Laurea-yhteistyö on muodostanut Rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilöstön rekrytoinnin kannalta keskeisen vetovoimatekijän. Rikosseuraamusalan koulutuksen järjestäjinä ovat oppilaitokset yhdessä kyenneet luomaan Euroopan laajimman kansalliset ja kansainväliset vaatimukset täyttävän koulutusväylän verrattain kapea-alaiselle sektorille.

Koulutusvaatimuksista poikkeaminen on mahdollista työvoiman kausiluonteisen saatavuuden varmistamiseksi, työharjoittelun turvaamiseksi tai muusta vastaavasta syystä. Lisäksi asetuksessa säädetään maksimijaksosta, jota pitempää aikaa kouluttamaton henkilö ei voi toimia virassa. Koulutusvaatimuksista voidaan poiketa vain määräaikaisessa, yhteensä enintään kahden vuoden pituisessa virkasuhteessa. Tällöinkin vartijalta vaaditaan sellainen taito ja kyky, jota tehtävän menestyksellinen hoitaminen edellyttää.

Kysymystä valvontahenkilöstön koulutuksesta on käsitellyt myös eduskunnan oikeusasiamies omana aloitteenaan (EOAK/4153/2019). Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen ratkaisusta 27.11.2020 ilmenevät ne johtopäätökset, joita apulaisoikeusasiamies on tehnyt valvontahenkilökunnan koulutuksesta. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan tuleekin edellyttää, että ohjaus- ja valvontatehtävissä työskentelevillä on valmiudet tehdä yksilöllistä lähityötä sekä valmiudet käsitellä, ymmärtää ja omaksua rikosseuraamusalan prosesseja ja rikosseuraamusjärjestelmän vaikutuspiirissä tapahtuvia oikeudellista, hallinnollisia ja sosiaalisia kysymyksiä.

Koulutusvolyymien ja henkilöstörakenteen muutos

Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen vuotuinen opiskelijamäärä oli 2010-luvulla vakiintuneesti noin 40 (ollen alimmillaan 36). Vuonna 2020 sisäänotto nostettiin 60:een ja vuonna 2021 edelleen 80:een. Viimeksi mainittu luku on sama kuin koulutuskeskuksen opiskelijoiden maksimimäärä vuosina 2004–2009. Valvontahenkilöstön vuotuinen poistuma alalta on ollut samalla ajanjaksolla 60–80 vartijaa ja ohjaajaa, mikä on johtanut nykyiseen n. 150 koulutetun vartijan vajeeseen.

Taulukko 1. Kouluttamattomien osuus valvontahenkilöstöstä 2017–2020 (%).

	Toteuma 2017	Toteuma 2018	Toteuma 2019	Toteuma 2020
Alalle kouluttamattomien osuus valvontahenkilöstöstä	5,5	5,7	6,9	9,4

Tilanteen korjaamiseksi syksystä 2022 alkaen on siirrytty kahteen rikosseuraamusalan tutkinnon aloituskertaan tavoitteena nostaa vuotuinen opiskelijamäärä 120:een vuosittain vuodesta 2023 alkaen. Aloituspaikkojen määrä on näin kyetty nostamaan hyvin lyhyellä aikavälillä kaksinkertaiseksi koulutustavoitteista tinkimättä. Muutos on kuitenkin aiheuttanut koulutuksen järjestelyille uusia haasteita ja lisännyt henkilöstön työkuormitusta.

Samaan aikaan Laurean rikosseuraamusalan AMK-tutkinnon aloituspaikkojen määrä on nostettu 40:stä 60:een. Lisäksi Savonia-ammattikorkeakoulu avasi erillishaussa 10 aloituspaikkaa tammikuussa 2021 rikosseuraamusalalle suuntaaviin AMK-opintoihin. Molemmat tutkinnot järjestetään yhteistyössä RSKK:n kanssa. Erillishaussa olevat opinnot on tarkoitettu alan rikosseuraamusalan perustutkinnon suorittaneille työntekijöille. Valtaosa korkeakoulutetuista on siirtynyt rikosseuraamusasemiehen ja rikosseuraamustyöntekijän virkoihin tai muihin asiantuntijatehtäviin - mikäli he ovat jääneet alalle. Rikosseuraamuslaitos ei ole kyennyt rekrytoimaan vankiloihin tavoiteltua rikosseuraamustyöntekijöiden määrää. Tähän ilmeisenä syynä on ollut ko. viran epäselvä tehtäväkuva ja huono kilpailukyky suhteessa sosiaalialaan.

Aloituspaikkojen edelleen lisääminen tai koulutusyhteistyön laajentaminen ei nykyisillä RSKK:n henkilöstöresursseilla ole mahdollista. Opiskelijamäärä on jo nyt muutamassa vuodessa

kaksinkertaistunut, eikä riittävää kokemusta ole vielä siitä, millä tavoin kahden sisäänoton mallista ja ammattikorkeakouluyhteistyöstä kasvavine opiskelijamäärineen kyetään suoriutumaan pitemmällä aikavälillä. Koulutusmäärien nostaminen nykyisestä edellyttäisi opettajakunnan lisäämistä ja siihen liittyviä taloudellisia panostuksia.

Vaihtoehdoksi on esitetty henkilöstörakenteen voimakasta ja nopeaa muuttamista siten, että rikosseuraamustyöntekijöiden ja muiden korkeakoulututkinnon edellyttämien virkojen osuutta nopeasti lisättäisiin. Henkilöstöä pyritäisiin rekrytoimaan erityisesti sosiaali- ja terveysalalta. On kuitenkin huomattava, että ko. aloilla vallitsee työvoimapula eikä vartijatyöhön soveltuvan työvoiman saaminen ole varmaa. Toiseksi ratkaisu lisäisi henkilöstön tosiasiallista koulutustarvetta ja puuttuvaa osaamista jouduttaisiin täydentämään lisäämällä täydennyskoulutusta erityisesti turvallisuuden ja lainsäädännön osaamisalueilla, mikäli kansallisista osaamisvaatimuksista ja kansainvälisistä osaamissuosituksista ei haluta tinkiä.

Olemassa olevalla henkilöstörakenteella ja nykyisillä koulutusmäärillä kouluttamattoman valvontahenkilöstön osuus laskennallisesti vähenee sillä edellytyksellä, että alalle saadaan riittävästi motivoituneita ja kelpoisuusehdot täyttäviä hakijoita. Samalla voitaisiin asteittain lisätä korkeakoulutuksen saaneen henkilöstön osuutta. Rikosseuraamusalan vetovoimatekijöihin tulee kuitenkin jatkossa kiinnittää huomiota. Näitä ovat tehtäväkuvien **selkeys, joustavat työaikajärjestelyt, kilpailukykyinen palkka, hyvä johtaminen ja alan positiivinen tunnettuus**. Myös alan rekrytoinnin tulisi olla nykyistä tavoitteellisempaa. Luontevin ratkaisu olisi arvioida valvonta- ja ohjaushenkilöstön soveltuvuus ja sitoutuminen alan koulutuksen määräaikaisen henkilöstön valittaessa ja sitoa rekryytti alan koulutukseen heti määräaikaisen nimityksen alussa.